

*Шаль Всеволод Володимирович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах глобалізації, гібридних загроз та інтенсивної інформаційної конкуренції питання формування національної та громадянської ідентичності набуває особливої ваги. Сильна демократична держава зацікавлена в тому, щоб громадяни усвідомлювали належність до політичної нації, поділяли спільні цінності й відчували відповідальність за суспільний розвиток. Формування ідентичності є не лише соціокультурним, а й політичним завданням, що передбачає взаємодію державної політики, системи освіти, культурної сфери та мовної політики. Саме ці інструменти забезпечують відтворення спільного символічного простору, який об'єднує громадян і сприяє консолідації українського суспільства [1, с. 10]. Концептуальні підходи до розуміння ідентичності:

1. Соціально-конструктивістський підхід:

У межах конструктивізму ідентичність розглядається як результат соціального конструювання, що формується інститутами держави, освіти, культури й публічними наративами. Нація постає як спільнота, об'єднана символами, міфами, колективною пам'яттю та історичним досвідом [7, с. 42].

2. Громадянський (політичний) підхід:

Громадянська ідентичність базується на спільних політичних цінностях, демократичних принципах, правовій культурі та визнанні державних інституцій. В Україні цей підхід є особливо актуальним на тлі становлення політичної нації, яка об'єднує представників різних етнічних груп [5, с. 123].

3. Культурно-історичний (етнокультурний) підхід:

Цей підхід наголошує на визначальній ролі мови, культури, традицій та історичної пам'яті. Спільність культурних кодів створює символічні межі нації та забезпечує міжпоколінну тяглість [4, с. 87].

4. Інструменталістський підхід:

Ідентичність розглядається як ресурс, що може бути мобілізований державою чи політичними акторами для консолідації суспільства, зміцнення легітимності або реалізації стратегії національної безпеки. Це особливо важливо в умовах гібридних загроз і зовнішнього інформаційного впливу [2, с. 51].

Держава формує нормативну та символічну основу ідентичності через законодавство, національні символи, державні свята, політику історичної

пам'яті, охорону культурної спадщини та інформаційну безпеку. Політика пам'яті – важливий інструмент протидії зовнішнім маніпуляціям і спробам нав'язати альтернативні інтерпретації історії. Як підкреслює О. Гнатюк, боротьба за ідентичність є боротьбою за право на власний голос у світі, що глобалізується [3, с. 29]. Особливого значення набуває подолання наслідків колоніальної політики, яка тривалий час руйнувала українську культурну тяглість і деформувала історичну пам'ять. Відновлення історичної суб'єктності є важливою умовою зміцнення ідентичності та національної стійкості [8, с. 114].

Освіта є одним із ключових інструментів формування національної та громадянської ідентичності. Навчальні програми з історії України, громадянської освіти, української мови та літератури забезпечують знання про державу, її традиції, культуру та ключові цінності. Через освітню систему держава передає молодому поколінню базові елементи політичної та культурної ідентичності [1, с. 37]. У сучасних умовах важливою складовою стає розвиток критичного мислення, медіаграмотності та здатності протидіяти дезінформації – компетентностей, що визначають стійкість громадян до зовнішніх інформаційних впливів та формують зрілу громадянську позицію.

Українська мова виконує інтегративну, комунікативну та символічну функцію. Державна мовна політика спрямована на створення рівних можливостей для громадян у публічному просторі, зміцнення культурної матриці та захист гуманітарної ідентичності. Як зазначає Л. Масенко, саме мова виступає ключовим чинником деколонізації та національної самоідентифікації [6, с. 19].

Культурна сфера формує смисли, ціннісні орієнтири й символічні образи, що становлять фундамент колективної ідентичності. Підтримка української культури, мистецтва, літератури, кінематографу та креативних індустрій сприяє створенню цілісного культурного простору. В умовах збройної агресії культурна політика стає важливим чинником гуманітарної та інформаційної безпеки [4, с. 102].

Усі згадані сфери утворюють цілісну систему формування національної та громадянської ідентичності:

1. Державна політика задає стратегічні напрями та нормативні рамки.
2. Освіта формує світогляд, передає цінності й забезпечує знання про політичну націю.
3. Мова є комунікативним і символічним стрижнем спільноти.
4. Культура створює простір спільних смислів і єдності [3, с. 211].

Узгоджена взаємодія цих сфер зміцнює гуманітарну стійкість, забезпечує розвиток політичної нації та сприяє формуванню згуртованого суспільства.

Отже, формування національної та громадянської ідентичності є стратегічним завданням сучасної держави, що потребує комплексного підходу та взаємодії ключових сфер суспільного життя. Держава відіграє провідну роль у створенні умов, за яких громадяни можуть усвідомлювати власну належність до політичної нації, поділяти спільні цінності й брати відповідальність за розвиток країни. Ефективна політика у сфері освіти, культури, мови та

інформаційної безпеки сприяє зміцненню суспільної згуртованості й формуванню стійкої української ідентичності. У сучасних умовах такий підхід є не лише гуманітарною, а й безпековою необхідністю [2, с. 67].

Список використаних джерел

1. Ваховський Л. Громадянська освіта в Україні: теорія і практика. Київ : КНЕУ, 2020. 276 с.
2. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
3. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2012. 368 с.
4. Забужко О. Шевченків міф України: спроба філософського аналізу. Київ : Комора, 2018. 304 с.
5. Кресіна І. Політична нація: українські реалії та перспективи. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2009. 352 с.
6. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : КМ Academia, 2016. 248 с.
7. Портнов А. Історії для домашнього вжитку: нариси з української історіографії 1990–2000-х років. Київ : Критика, 2011. 296 с.
8. Яковенко Н. У пошуках нового неба: історичні есеї. Львів : Видавництво УКУ, 2019. 224 с.

*Яровка Анастасія Олександрівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ)

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України мільйони людей були змушені залишити свої домівки та отримати статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2024 рік в Україні налічувалося понад 4,9 млн. ВПО, що створює